

Överklagan i mål nr M 595-12

Umeå Tingsrätt

Box 138

901 04 Umeå

Kiruna 2013-07-23

Naturskyddsföreningen i Kiruna och Naturskyddsföreningen i Norrbotten överklagar härmed Mark- och miljödomstolens deldom 2013-07-03 i mål nr M 595-12 avseende tillstånd till gruvanläggning för brytning samt krossning/sovring av järnmalm från Mertainen i Kiruna kommun; nu fråga om tillåtlighet och byggnadsdom m.m.

Naturskyddsföreningen i Kiruna och Naturskyddsföreningen i Norrbotten (härefter föreningarna) överklagar Mark- och miljödomstolens dom 2013-07-03 i mål nr M 595-12 och yrkar att Mark- och miljööverdomstolen meddelar prövningstillstånd samt upphäver mark- och miljödomstolens deldom och:

- i första hand återförvisar målet till mark- och miljödomstolen för komplettering av underlaget och fortsatt handläggning
- i andra hand avslår alternativt avvisar bolagets ansökan

Föreningarna yrkar vidare att Mark- och miljööverdomstolen ska besluta att verkställighetsförordnandet i mark- och miljödomstolens dom ska upphävas (inhibition).

Överklagan och yrkanden omfattar samtliga i deldomen meddelade beslut om godkännande, tillåtlighet, tillstånd och dispenser, dvs innefattande godkännande av miljökonsekvensbeskrivning, tillstånd enligt Natura 2000, beviljade dispenser från artskyddsförordningen och strandskydd, villkor, tillåtlighet samt tillstånd till vattenverksamhet och förberedande arbeten och beslut om kompensationsåtgärder.

Prövningstillstånd

Mot bakgrund av det nedan anförda finns det anledning att betvivla riktigheten av de slut som mark- och miljödomstolen har kommit fram till. Domstolen har accepterat att skog med oerhört höga naturvärden förstörs genom att tillåta ett upplag i detta område trots att det finns andra alternativa lokaliseringar. Detta sker i strid med Mark- och miljööverdomstolens tidigare praxis och miljöbalkens hänsynsregler. Domstolen har vidare accepterat ett underlag som är undermåligt och inte beskriver de effekter på naturmiljön som kommer att uppstå. Det innebär även att det inte utan att prövningstillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som mark- och miljödomstolen kommit fram till.

Inhibition

Då verksamheten som den nu är utformad innebär skada på höga naturvärden och underlaget är bristfälligt bör inte verksamheten i någon del få påbörjas. Det föreligger inte något skäl för verkställighetsförordnande.

Grunder för yrkandena

Naturskyddsföreningarna menar vad avser val av lokalisering av upplagen att det föreslagna alternativet, att förlägga sidobergsupplaget (gruvavfallet) till östra sidan av berget, inte är acceptabelt ur miljösynpunkt. Den östra sidan av Mertainen har sällsynt höga naturvärden. Det är en genuin granurskog där naturliga processer fått fortgå sedan skogen vandrat in efter senaste istiden. Örtrik granurskog, som finns i den aktuella skogen på Mertainens östsluttning, har särskilt höga naturvärden och är en sällsynt habitattyp som täcker mycket små arealer, i synnerhet i Norrbottens län som generellt har en fattig berggrund. Hösten 2010 i japanska Nagoya undertecknade Sverige en internationell överenskommelse, under Konventionen om biologisk mångfald (CBD), om att skydda 17% av representativa naturtyper långsiktigt för att säkra den biologiska mångfalden på lång sikt. Beträffande urskogar har Sverige långt ifrån skyddat det som krävs. Verkliga urskogar är numera mycket sällsynta i vårt land och Sverige är ett av de länder med boreal skog (nordlig barrskog/taiga) som har minst andel urskog kvar. Andelen kvarvarande urskog i Sverige är numera högst 2-3 % av den produktiva skogsmarken, och består nästan enbart av lågproduktiva höjdlägesskogar utmed fjällkanten.

Den nu aktuella hotade urskogen har osedvanligt rika förekomster av rödlistade och hotade vedsvampar beroende av gamla urskogar, arter som endast förekommer i skogar med urskogskvalitéer och lång skoglig kontinuitet. Där finns bl a finns arter som kritporing (akut hotad enligt rödlistan), ostticka och flera arter orkidéer. Sammantaget är Mertainens ostsida en högkvalitativ granurskog med stora mängder flerhundraåriga träd och döda, gamla träd, både stående och liggande som tillsammans med fältskiktet och skiftande markfuktighet skapar en stor variation och mångfald av mikrohabitat för fauna och flora. Området har absolut högsta skyddsvärde som man kan tänka sig i Sverige. Vi känner inte till alla arter som finns i urskogarna här i norr. Under Mykologiveckan i Jokkmokk 2011 hittades två nya arter för vetenskapen. Speciellt kryptogamer och insekter finns det mycket dålig kunskap om vad som finns. Det visar att vi måste vara mycket rädd om sådana unika skogar som finns runt Mertainens östra topp. Problemen för de rödlistade hotade arterna är att deras livsmiljö krymper för varje dag, och eftersom urskogar med lång skoglig kontinuitet inte kan återskapas är de arter som är beroende av urskogar särskilt sårbara.

Om sidobergsupplagen (gruvavfallet) läggs på ostsidan kommer en av länets största och artrikaste granurskogar med betydande inslag av örttyp att utplånas för all framtid och därmed försvinner också livsmiljön för de många hotade och sällsynta arter som finns i området för gott. Sverige har då mist ytterligare en del av den lilla areal urskog som återstår, skog som inte aktivt går att återskapa.

I miljöbalkens 2 kap 6 § anges att för en verksamhet eller åtgärd som tar i anspråk ett mark- eller vattenområde ska det väljas en plats som är lämplig med hänsyn till att ändamålet ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. Detta innebär att om det finns olika alternativ att uppnå ändamålet med en verksamhet eller åtgärd skall väljas den lokalisering som medför minsta intrång och olägenhet från miljösynpunkt (se bland annat Mark- och miljööverdomstolens dom i mål nr M 5558-03, MÖD 2004:29). Utifrån nuvarande utformning med valda alternativ för upplag kommer verksamheten att ge en irreversibel skada på oerhört höga naturvärden och tillstånd för verksamheten kan inte medges.

Naturskyddsföreningen har redan tidigt under samrådet och inför domstolsförhandlingen framfört att sidobergsupplagen inte bör förläggas öster om dagbrottet på grund av de ovanligt höga naturvärdena. Naturskyddsföreningen har bland annat i ett skriftligt yttrande daterat 2011-10-31 framfört att området kring Mertainens östra topp är nyckelbiotop med mycket höga naturvärden. Även Gabna sameby har framfört att det område där sidobergsupplaget (gruvavfallet) skulle ligga i nu av bolaget valt område (alternativ 2) är mycket värdefullt och att samebyn därför, om man måste välja, förordar huvudalternativ 5.

Vid synen med mark- och miljödomstolen i höstas uttalade inventeraren från Enetjärn natur på en direkt fråga från domstolen att han föredrog västra alternativet som upplag för sidoberg. Den aktuella urskogen på Mertainen ingår i ett större område med höga naturvärden som länsstyrelsen bedömt som ett område av reservatsklass. Hela Mertainen har tidigare inventerats översiktligt av länsstyrelsen och västra sidan har avförts som intresseområde då det håller lägre naturvärden. Länsstyrelsen planerar att inventera området mer ingående i höst.

Fastighetsverket som äger marken på östsidan är miljömärkt enligt FSC. Så skogen är skyddad i dagsläget. De får inte avverka i området då det är så höga naturvärden. I FSC anges:

Princip 6 – Miljöpåverkan:

Den biologiska mångfalden och därtill knutna värden, vattentillgångar, jordar, unika och känsliga ekosystem och naturtyper ska bevaras så att de ekologiska funktionerna och skogens karaktär kan bibehållas.

Allmänningen som äger marken på västsidan är inte miljömärkt och kommer att avverka området så småningom, inte minst eftersom det inte har så höga naturvärden att det klassas som nyckelbiotop.

LKAB har inte beaktat information om höga värden för biologisk mångfald och synpunkter angående det östra området vid valet av lokalisering för upplagen. Föreningarna menar att gruvverksamhet med det föreslagna huvudalternativet för upplag inte kan tillåtas då det påverkar höga naturvärden och står i strid med miljöbalkens hänsynsregler och artskyddet. Det alternativ som LKAB sökt tillstånd för och som mark- och miljödomstolen nu accepterat skulle medföra irreversibla skador på höga naturvärden på östsidan som det är helt omöjligt att kompensera för. Vid val av alternativ synes det som att bolaget helt lagt vikten på ekonomiska hänsyn. Bolaget har undvikit att vid val av alternativ beakta de allvarliga konsekvenser som valt alternativ innebär för biologisk mångfald. Föreningen menar att vid ett så allvarligt ingrepp i naturen som gruvverksamheten innebär måste det väljas ett alternativ som begränsar denna skada så långt som möjligt. De ekonomiska aspekter som bolaget anför för valt alternativ kan inte väga upp den allvarliga skada som sker på allmänna intressen i form av förlust av höga naturvärden. LKAB har själva sagt att priset på malmen kan halveras och ändå går det ihop ekonomiskt. Att välja ett alternativ som innebär att det värdefulla området inte förstörs kan därmed inte vara orimligt.

Föreningarna hävdar bestämt att ett annat alternativ för sidobergsupplagen måste väljas. Om en annan plats för upplaget inte väljs menar föreningen att verksamheten inte alls kan tillåtas. Föreningen menar att det i först och främst ska sökas ett alternativ som inte ger skada på höga naturvärden men om valet står mellan den östra och västra sidan måste den alternativet på den västra sidan väljas. Västra sidan har inte samma kvalitéer som östsidan har. Det mesta är hårt plockhuggen och gles skog med mycket få lågor och gamla träd. Mest är det fjällbjörk. Västsidan har inte förutsättningar att ha så många rödlistade arter. Området som Enetjärn natur klassat som högsta naturvärde på västsidan har naturvärden men kan inte jämföras med östsidan vars naturvärden står i en helt annan klass. Alternativ med upplag på västra sidan måste således väljas då det ger minsta möjliga skada på naturvärdena jämfört med det nu föreslagna. Även i bolagets förslag till upplag på västra sidan är dock sovringsavfallet kvar på östra sidan och tar i anspråk värdefulla naturmiljöer. Sovringsavfallet inkräktar på några av dom finaste områdena i öster och måste därför också läggas på annan plats. Hur detta ska lokaliseras behöver kompletteras av bolaget.

Naturskyddsföreningarna menar därför att om inte andra alternativ är möjliga så måste västra alternativet (alternativ 5) väljas med en justering av sovringsupplaget som inte får placeras på östra sidan utan behöver lokaliseras på annan mark än vad som nu anges. Det måste läggas utanför området med de högsta naturvärdena. Ansökan behöver kompletteras i detta avseende.

Vid avtäckningen av de områden som tas i anspråk för verksamheten måste vidare grova träd och lågor flyttas till skyddade områden för sådana substrat är ovanliga i skogslandskapet och till gagn för många rödlistade arter.

Damningen måste LKAB se till att minimera så långt som möjligt. Villkor för detta behöver fastställas. Dom hotade arter enligt rödlistan som har hittats i området lever på död ved och kan troligen fortleva trots damningen om den begränsas.

Oavsett om lokalisering av sidoupplaget ändras enligt ovan anförda krävs kompensationsåtgärder då verksamheten innebär en stor påverkan på naturmiljön i området, dels genom att natur med höga naturvärden tas i anspråk och förstörs men även genom att utsläpp och grundvattensänkningar påverkar omkringliggande områden. Att anlägga artificiella bohullor är en detaljåtgärd som inte på långt när kompenserar för de stora arealer av förstörda livsmiljöer som irreversibelt förstörs. Ofrånkomligen förstörs stora ytor med värdefull natur av den planerade verksamheten.

Gammelskogen som avverkas där brytning ska ske, har sådana värden att ekologisk kompensation måste ske genom att LKAB bekostar inköp från privata markägare (inte statlig) av gammelskog av minst motsvarande naturvärden och åtminstone lika stor areal, samt reservatsbildning. Inköpet ska omfatta skog som länsstyrelsen inte har medel att lösa in.

I och med att Sverige har så lite urskog kvar blir bevarandet av dessa desto viktigare inför framtiden. Urskogarna bär en stor del av den svenska skogens mångfald på en försvinnande liten areal och varje hektar urskog i Sverige är därför ovärderlig för den biologiska mångfalden. Det rimmar dåligt med Sveriges internationella åtaganden om man samtidigt offerar de finaste urskogsmiljöerna när det finns alternativ.

Bilder från skogskurs 2006 i Mertainen

<http://www.norrboten.snf.se/skog/kurser/2006/kiruna/20060820pem/index>.

Länk till artfynden i nya artportalen:

<https://www.artportalen.se/ViewSighting/ViewSightingAsMap>

<https://www.artportalen.se/ViewSighting/ViewSightingAsTable>

Vad avser Natura 2000-påverkan och bristande underlag i denna fråga ansluter sig föreningen till det av Naturvårdsverket framförda (se Naturvårdsverket överklagande 2013-07-24 Ärendennr NV-03510-12).

Naturskyddsföreningen i Kiruna och Naturskyddsföreningen i Norrbotten genom

Per-Erik Mukka